

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו שבת פרשת אמור תשע"ה לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ל"א

דרשת פרקי אבות

אך לפי זה לדעת התנא קמא שרבי אליעזר היה מכריע את כולם, הווי להו לקרות בתואר זה את רבי אליעזר. ויתכן כי בהיות שרבי אליעזר שמותי הוא (שבת קל:), כי בתנור של עכנאי נמנו עליו וברכוהו (ב"מ נט:), ולא הוסר זאת ממנו עד יום מותו, וכדאיתא בגמרא (סנהדרין סח.) כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחבריו לבקרו, אמר להם למה באתם, אמרו לו ללמוד תורה באנו. אמר להם ועד עכשיו למה לא באתם, אמרו לו לא היה לנו פנאי. אמר להן תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא שלי מהו [במה תהא מיתתו], אמר לו שלך קשה משלהן [מפני שלבך פתוח כאולם, ואילו שמשתני היית למד תורה הרבה]. נטל [רבי אליעזר] שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין [כשגוללין ספר תורה והכתב מכוסה, כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות, לפי שלא שמשוני ולמדו ממני], הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי וכו', ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת [שתוחבין מכחול בתוכו ומטבלו בכחול ומוציאן], ולא עוד אלא שאני שונה שלש

במשנה (אבות ד-ג) רבי נהוראי אומר, הווי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחרריך, שחבריך יקיימוה בידך, ואל בינתך אל תשען ע"כ. ברש"י רבי נהוראי זה רבי אלעזר בן ערך, ועל שם שהיה מנהיר עיני חכמים בהלכה נקרא כך כדאיתא במסכת שבת (קמז: ע"כ. הנה לא מצינו כן גם באחד משאר התנאים לקוראם בתואר כזה, ובפשוטו נראה דאיתא במשנה (אבות ב-ח) חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי, ואלו הן רבי אליעזר בן הרקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן. רבי אליעזר בן הרקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה וכו'. ורבי אלעזר בן ערך, מעין המתגבר. הוא היה אומר, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הרקנוס בכף שניה, מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו, אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הרקנוס אף עמהם, ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כלום ע"כ. אם כן לדעת אבא שאול לא היה בדורו גדול כמותו, שהיה מכריע כל חכמי ישראל, על כן לו נאה לקרוא בשם רבי נהוראי, שמנהיר עיני חכמים בהלכה.

קול רנה וישועה באהלי צדיקים

ברגשי גיל ושמחה ומתוך שבח והודי' להשיי"ת, הננו מגישים מעומקא דליבא, ברכת מזלא טבא וגדיא יאה, קדם עטרת ראשנו

~ כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ~

לרגל השמחה השרויה בהכנס נכדו היקר הב' יהושע נ"ו לעול התורה והמצוות

בן חדב"ן הרה"ג רבי יואל ווייסמאנדל שליט"א

יהא רעווא שיזכה לשובע שמחות ורב תענוג ונחת דקדושה מכל יו"ח מתוך בריות גופא ונהורא מעליא עד ביאת גוא"צ בב"א.

ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. אמר לו רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. אמר לו אמור, מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו רבי מפני מה ירדת מעל החמור, אמר אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור. מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וכו' ע"ש.

ובמהרשי"א (שם ד"ה א"ל) כתב, ויש לדקדק כיון דלפי דעת

רבי יוחנן בן זכאי לא היה רבי אלעזר בן ערך ראוי להודיע לו מעשה מרכבה, שלא היה חכם ומבין מדעתו, אם כן היאך כבר לימד לו רבי יוחנן בן זכאי מתחלה כמו שאמר רבי אלעזר בן ערך תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. [ובאמת יש בזה תמיהה עוד יותר, דכיון דאבא שאול אומר משמו של רבי יוחנן בן זכאי שרבי אלעזר בן ערך מכריע כל חכמי ישראל, ואם כן אם הוא לא נחשב חכם ומבין מדעתו, איך מסר זאת לשאר תלמידיו הקטנים ממנו]. ויש לומר דרבי אלעזר בן ערך שוכח תלמודו הוה על ידי חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסיס, ואחר כך חזר לתלמודו, וקודם ששכח תלמודו היה מלמדו רבי יוחנן בן זכאי מעשה מרכבה שהיה רבי אלעזר בן ערך חכם ומבין מדעתו, ואחר ששכח תלמודו היה סבור רבי יוחנן בן זכאי דאינו עוד חכם ומבין מדעתו, עד שהזכיר לו רבי אלעזר בן ערך לימודו שלמדו כבר ע"כ. ולפי זה אחר דאהדר תלמודיה חזר למדריגתו הקודמת.

אמנם בביאור הרד"ל על פרקי דרבי אליעזר (במבוא, שם

האחד אליעזר אות ד') כתב, דבמשנה שנינו מחלוקת מי הוא הגדול בתלמידי רבי יוחנן בן זכאי, אי רבי אליעזר או רבי אלעזר בן ערך. ונראה שבאמת דברי שניהם תנא קמא ואבא שאול בשם רבי יוחנן בן זכאי נתאמתו בזה, שאבא שאול עדותו נאמנת ששמע מפי רבי יוחנן בן זכאי שאלעזר בן ערך מכריע את כולם, באותה שעה שהיו לומדין לפני רבי יוחנן בן זכאי, שהוא היה מונה שבחו של רבי אלעזר בן ערך מעיין המתגבר, אלא שמכל מקום דברי תנא קמא שאמר רבי יוחנן בן זכאי שרבי אליעזר מכריע את

מאות הלכות בבהרת עזה [בהלכות מראות נגעים], ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קשואין [הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים], ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף וכו', ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הנדר [שברכוהו] ע"כ. ואם כן לא קיבלו תלמידיו ממנו את לימודו, וכמו שאמר שבמיתתו תתעלם ותתכסה התורה שנשאר בלבו, על כן לא קראוהו רבי נהוראי, שמנהיר עיני חכמים בהלכה, כי החכמים לא היו מצויים אצלו.

אמנם אכתי צריך ביאור, איך יש סתירה בדברי רבי יוחנן

בן זכאי, אשר התנא קמא אומר משמו שרבי אליעזר מכריע את כולם, ואבא שאול אומר משמו שרבי אלעזר בן ערך מכריע כולם. וגם להבין דבגמרא (שבת שם, ועירובין יג:) אמרו, לא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו, ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו ע"כ. איך הם נחלקים בדבר של מציאות מי הוא שקורין רבי נהוראי, ומה גם דכללא הוא אלו ואלו דברי אלקים חיים.

ונראה דאיתא בגמרא (שבת שם) אמר רבי חלבו חמרא

דפרוגייתא [שם מדינה שיינה משובח] ומיא דדיומסת [שם נהר שמימיו מלוחים] קיפחו עשרת השבטים מישראל [שהיו בעלי הנאה, ועסוקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה]. רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם [לפרוגייתא ודיומסית] אימשיך בתרייהו [אחר היין והרחיצה], איעקר תלמודיה [נעקר תלמודו ושכחו], כי הדר אתא קם למיקרי בספרא, בעא למיקרא החדש הזה לכם (שמות יב-ב), אמר החרש היה לבם, בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה ע"כ. ואם כן היה זמן אצל רבי אלעזר בן ערך שנפל ממדריגתו עד שנשכח ממנו תלמודו.

ואיתא בגמרא (חגיגה יד:) מעשה ברבי יוחנן בן זכאי שהיה

רוכב על החמור, והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו, אמר לו רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה, אמר לו לא כך שניתי לכם ולא במרכבה

עליו אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין (חגיגה שם), מכל מקום אחר שנמשך לילך אחר עידון ותענוגים הפסיד גודל מדריגתו שהיה לו, ואיעקר תלמודיה, ולא חזר לו עוד כמו שהיה בראשונה.

ועובדא זו (או כעין זו) מובא באבות דרבי נתן (סוף פרק יד) שרבי אלעזר אמר אלך לדיומסט למקום יפה ומים יפים ונאים, והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה. הוא שהלך לדיומסט נתמעט שמו בתורה, הם שהלכו ליבנה (שם היו סנהדרי גדולה בימינו), למקום שתלמידי חכמים מרובים ואוהבים את התורה, נתגדל שמם בתורה ע"ש.

וכן הוא במדרש (קה"ר ז-י) על הפסוק כי העושק (הזמן שיעשוק אדם מן העיון כדי לשחוק בו בדברים בטלים. מצודות דוד) יהולל חכם ויאבד לב מתנה. חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי, כל זמן שהיה קיים היו יושבין לפניו, כשנפטר הלכו ליבנה. והלך רבי אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס מקום מים יפים ונוה יפה, המתין להם שיבאו אצלו ולא באו, כיון שלא באו בקש לילך אצלם, ולא הניחתו אשתו, אמרה מי צריך למי, אמר לה הן צריכין לי, אמרה לו חמת העכברים מי דרכו לילך אצל מי, העכברים אצל החמת או החמת אצל העכברים, שמע לה וישב לו עד ששכח תלמודו ע"כ.

ובמהחזור ויטרי כתב לפרש בזה המימרא של משנתנו, אשר שנאה רבי נהוראי שהוא רבי אלעזר בן ערך, שאחר שראה מה שקרה עמו, הזהיר את חבריו ואמר להם, הוי גולה למקום תורה, לא כדרך שאני עשיתי, שגליתי למקום ליצני הדור, ונמנעו תלמידי חכמים לבוא אחרי, אלא 'הוי גולה למקום תורה', ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, שיבואו תלמידיך אחריך למקומך, ותחזור תלמודך על ידם. וגם אל תאמר 'שחבריך יקיימוה בידך', שאם תשכח תלמודך חבריך יבקש עליך כדרך שביקשו עלי, ואל בינתך אל תשען, לומר שתחזיר את תלמודך מתוך פלפולך כדרך שעשה עתניאל בן קנז (תמורה טו). ע"כ. ויש להוסיף במה שסיים ואל בינתך אל תשען, כי הגם שחבריך יבקשו עליך רחמים ותחזור להיות 'חכם' בתורה, אבל

כולם נתקיימו לסוף אמת לעד, משום שצפה רבי יוחנן בן זכאי ברוח הקודש לבסוף, דאמשיך כי איקלע לדיומסט בתרייהו ואיעקר תלמודיה, ובעי רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה, ומאז נתמעט שמו בתורה. ונראה שלא למימרא שנתמעט ממעלתו על להבא, ולא הוסיף עוד להיות מעיין המתגבר, וכן בדין, כיון שחבריו בקשו עליו רחמים והדר תלמודיה, אי אפשר לו להתגדל מהן, וכמשל המעיין שאין מימיו יכולים לעלות להר גבוה יותר ממקום שיצאו ממנו (רש"י יומא לא.). ואין זה דומה לתלמיד שיכול להתחכם אחר כך יותר מרבו. אלא אף על לשעבר שהיה כמעין המתגבר, על שנמשך אחרי תענוגי דיומסט ושכח תלמודו, נגזר עליו ונתמעט שמו בתורה, שלא נזכרו הלכות משמו כי אם מעט. ובמשנה לא נזכר שמו כלל אף פעם אחת, רק באבות, ובברייתא נזכר מעט ע"ש.

ומבואר מדבריו, דאף לאחר שחבריו ביקשו עליו רחמים דליהדר תלמודיה, מכל מקום סתרי תורה שהיו נעלמין מחבריו לא הדר ליה, ולא היה עוד גדול משאר החברים, ואם כן מאז והלאה לא היה עוד מופלג משאר החכמים להיות מנהיר עיני חכמים בהלכה. ומעתה שפיר אלו ואלו דברי אלקים המה, שמתחלה היו קורין את רבי אלעזר בן ערך בשם רבי נהוראי, כי היה מופלג יותר מכל חכמי דורו. אמנם אחר דאיעקר ליה תלמודיה, הגם דחבריו ביקשו רחמים והדר תלמודיה. אבל מאז לא הגיע מעלתו יותר מחבריו, והתחילו לקרות רבי נחמיה בשם רבי נהוראי. [ולפי זה צריכין לומר דהעובדא הנ"ל בגמרא דחגיגה, היה עוד קודם דאיעקר ממנו תלמודו, וכפי תירוץ השנית שם במהרש"א].

*

וזה מוסר השכל לבני תורה מה רדיפת התענוגים גורמת, לא רק בתחלת התעלות האדם בימי הנעורים, אשר כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה (אבות ו-ד). אלא גם אחר שנתעלה האדם ברום המעלות, כמו רבי אלעזר בן ערך שהיה מעיין המתגבר, והיה מכריע כל חכמי דורו, שלא היה עוד דוגמתו בין חבריו, ורבו רבי יוחנן בן זכאי הכריזו

על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו, באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית עכל"ק.

ועל זה אמרו חז"ל (ברכות סג:) אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר (במדבר יט-יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל ע"כ. והיינו שרק אחר שממית 'עצמותו' של חומר גופו, אז תתקיים בו תורתו. ובכל תענוג שבא לידו של האדם, ופורש עצמו ממנו, מתקדש בו או חלק מגופו, ועל ידו יוכל להשיג עוד חלק מהתורה. ועל כן עד שתתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו בו מעדנים, וכאשר גופו תתקדש תדבק בו קדושת התורה.

*

והנה לפי פירוש המחזור ויטרי הנ"ל, מבואר דגם אחר העובדא שאיעקר ליה תלמודיה, היה נקרא עדיין בשם רבי נהוראי. ויש לומר על פי מה שכתוב בדרשות חתם סופר (לח' טבת קא:; ובנדמ"ח תכב:) במה שאמר הכתוב (תהלים קלט-יב) גם חשך לא יחשיך ממך, ולילה כיום יאיר, כחשיכה כאורה. שמעתי ממורי הגאון בעל הפלא"ה זצ"ל (והיא לו נדפסה בפתיחת ספרו 'הפלאה' פתיחתא אות יד, ובפתיחה למקנה אות ל') שרמז לזה, שאנו רואים בעצם עינינו מהביט אל עיני עולם הזה, אז ישיג יותר החכמה עיונית, על כן אומר 'כחשיכה כאורה', כל עוד שמחשיך על עצמו וסותם עיניו, אז יאיר לו אור השכל יותר ע"כ.

ובלקוטי חבר בן חיים (ח"ב פ' בא ד"ה הנה) כתוב, מרגלא בפומיה דהגאון בעל הפלא"ה, אשר סוף ימי חייו חשך מאור עיניו, והיה קורא על עצמו כחשיכה כאורה, לומר מעת שחשך מאור עיניו, שכלו אור בעדו ע"כ ויתכן דמהאי טעמא קורין לסומא בשם סגי נהור, וכדאיתא בגמרא (ברכות נח:) רב ששת 'סגי נהור' הוה. ופירושו 'רב מאור'. והיינו משום דכיון שאינו משתמש בעיניו הגשמיים, עיני השכל מאירים אצלו ביתר שאת, והוי סגי נהור, שאור עיניו רב. הרי לנו כי העצם עיניו מלחזור אחר תענוגי העולם, אז עיני השכל שלו מאירים בתורה, ולעומת זה ההולך אחרי עיניו, עין רואה והלב חומד, נסתמו עיני השכל שלו מתורת ה'.

להיות 'נכון', מדת הבינה להבין דבר מתוך דבר, על זה אל תשען שיחזור לך, וכדרך שהיה בו בעצמו.

*

וביאור הדברים הוא, דבתוספות (כתובות קד. ד"ה לא) הביאו בשם המדרש (תדבא"ר כו), עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. ומייתי האי עובדא (גמרא שם) בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך, שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה ע"כ. אף שמימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נט.). והיינו כי התורה לא נקנית אלא במיעוט תענוג (אבות ו-ו).

והענין הוא, כי התורה היא קדושה עצומה, חכמתו של הקב"ה, וגופו של אדם הוא חומר עכור, שני הפכים, ואיך תתקיים התורה הרוחני בחומר הגוף הגשמי. אך כאשר יקדש את גופו, להפוך החומר שלו לקדושה, אז ישכון ויתדבק בו התורה שלומד. ואיך תתקדש גופו של אדם, על זה מצינו בתורה שהורה לנו, קדושים תהיו כי קדוש אני ה' (ויקרא יט-ב). וביאר הרמב"ן (שם) דהענין הוא, כי התורה הוזהרה בעריות ובמאכלים אסורים, והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, אם כן ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה. לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל, כענין שאמרו (ברכות כב.) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב (במדבר ו-ה) הנזיר קדוש, ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אף על פי שלא הוזהרנו ממנה בתורה וכו'. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט-טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו

עיניו לתענוגי בני אדם גם בדרך היתר, והיה מנהיר עיני חכמים בהלכה, היה מפקח עיניהם להאיר אותם בהלכה, ולא במילי דעלמא.

*

עוד יש לומר בביאור המשנה, הוי גולה למקום תורה, דאיתא בגמרא (מנחות ז). דרב חסדא למד מנחות אצל אבימי, ולימים אבימי מסכת אתעקורי איתעקרא ליה [נשתכחה ממנו], ואתא קמיה דרב חסדא לאדכוריה לגמריה. ופריך ולישלח ליה [לרב חסדא] וליתי לגביה. ומשני סבר הכי מסתייעא מילתא טפי [משום יגעת ומצאתי] ע"כ. הרי לנו דהא דיגיעת התורה מועלת לחדודי, ושתהא התורה מתקיימת אצלו, אין זה רק היגיעה בעומק הבנת הלימוד, אלא כל יגיעה ואי נעימות ונוחיות שיש להאדם עבור תורה, טלטול הדרך, קור וחום וכו', הכל נכנס בגדר יגעת ומצאת תאמינן. ואבימי סבר שגלותו מביתו, שלא יהא לו שם הנוחיות של מטה כסא ושלחן שבביתו, ועצם ההשפלה בעיני הבריות, שהרב הוצרך לבוא לתלמידו ללמוד, יסייעו לו להשגת התורה להחזיר לו לימודו ששכח.

ולכן רבי נהוראי שקרה לו מקרה כזה ששכח לימודו, בא להזהיר על מי שרוצה שתורתו תתקיים אצלו, שכל יגיעה שיעשה עבור תורה, תהיה לו זכות של יגיעה בתורה. והוי גולה למקום תורה, אם תוכל לקנות שם תורה, תוותר על הנוחיות שלך ותגלה ללמוד שם. ואל תאמר שהיא תבוא אחרך, הרי יתכן שהם יבואו אצלך ללמוד, דוגמת רב חסדא שהיה הולך לאבימי אם היה שולח לו שיבוא אצלו, אל תאמר כן, כי יגעת ומצאת תאמינן, וכל יגיעה שעושין לכבוד לימוד התורה מועלת ומסייעת להצלת התורה, והכי מסתייעא מילתא טפי.

ומצינו בבלעם שאמר, נאום הגבר שתום העין, נאום שומע אמרי א-ל וגו' (במדבר כד-ג). ובתרגום פירוש שתום העין, גברא דשפיר חזי. וברש"י כתב עינו נקורה ומוצאת לחוץ. ולכאורה אם היה בלעם סומא באחת מעיניו, איך אפשר לומר עליו דשפיר חזי. וכתב בספר קהלת יצחק בשם מרן הבעל שם טוב זי"ע דבאמת אין אדם זוכה לנבואה אלא אם כן הוא מקדש ומטהר את כל החושים והאברים לעבודת השם, ואכן כן עשו כל הנביאים. אבל בלעם הרי היה הניגוד הגמור מזה, שכן הוא טימא את כל חושיו ואבריו, על כן כאשר רצו מן השמים להשרות עליו רוח נבואה, כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות העולם, סימאהו השם יתברך באחת מעיניו, למען לא יוכל לחטוא לכל הפחות בעין זו, ואז אפשר היה שיחול קרטוב של רוח נבואה על עין זו. יוצא איפוא, שמכיון עין זו היתה שתומה היה מטיב לראות בה ע"כ.

אמנם לפי פשוטו פירוש סגי נהור, הוי לשון נקיה למי שניטל מאור עיניו, שאין רוצין לזלזל בו שחסר אצלו מאור העינים, אומרים עליו שמאור עיניו רב. ובגמרא (פסחים קו). קורא הקידוש של יום שבת בשם 'קידושא רבה', ופירש ברשב"ם בורא פרי הגפן, וקרי ליה קידושא רבה, דאכולהו קידושא קאמרי ליה ע"כ. ובר"ן פירש שקידושא רבה פירושו 'קידוש קטן', וקורין לו קידוש גדול בדרך כבוד. וכמו שמכנים סומא בשם סגי נהור ע"ש. ויש לומר כי מעת ששכח רבי אלעזר בן ערך תלמודו, ולא אהדר ליה רק כפי השגת חבריו ולא יותר, היו קורין לו רבי נהוראי, בלשון נקיה כמו שקורין לסומא סגי נהור. ולרמז כי אבד אורה של תורה שהיה לו (ורב נהוראי, הוא גם פירושו של סגי נהור). או יש לומר, שמאז נעשה רבי אלעזר בן ערך סמל ודוגמא לבני תורה מה קורה גם לחכם מופלג כאשר הולך אחר מראית

סעודה שלישית

שאחרי שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיות קדושים, הזהיר בני אהרן שהם חייבים להשמר מדברים אחרים, בעבור שהם משרתי השם. וזהו 'אמור אל הכהנים' הפרשה

ויאמר ה' אל משה, אמור אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו (כא-א). וצריך ביאור כפל הלשון אמור ואמרת. ובאבן עזרא (והובא גם ברמב"ן)

הנזכרת למעלה, כי הם מורי התורה והמזהירים את העם. ואמרת אליהם, המצות שהם לבדם חייבים לשמרם ע"ש.

ובחתם סופר בפרשתנו (ג:.) הוסיף עלה, נראה ההמשך, דמשמע לי קצת מלשון קרא בהפטרה ואל מת אדם לא יבוא (יחזקאל מד-כה), שאפילו אי גוי מטמא, מכל מקום אין הכהן מוזהר מלטמא לו, כמו שאינו מוזהר על טומאת נבלות ושקצים, דכל שקדושתו חמורה טומאתו חמורה כבמתניתין (שלהי מס' ידים), והיינו אל מת אדם הוא דלא יבוא ואתם קרויים אדם (יבמות סא.), אבל מי שאינו אדם אף על פי שעל כל פנים במגע מטמא, מכל מקום אינו מוזהר עליו. והיינו דקאמר אמור להם פרשה שלמעלה, קדושת ישראל, ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, ואמרת אליהם על נפשות מת ההמה לא יבוא, אבל על נפשות שאינם מובדלים ומקודשים לשמי אינו מוזהר ע"כ. ולפי זה הכתוב בא להוציא, דקברי עכו"ם הגם שהם מטמאים, מכל מקום הכהנים אינם מוזהרים מלטמאות עצמם טומאה זו.

לענין איסור טומאת כהנים, היינו שאין הכהנים מוזהרים עליהם, אבל דיני טומאה יש בהם, לגבי שילוח מן המחנה, ולגבי פסח שני ע"ש.

ולפי זה אין לפרש לנפש לא יטמא, שאין טומאה לנפש צדיק, כי טומאה יש בו, אלא שאין הכהנים מוזהרים עלה מלטמאות עצמם להם. וזה עולה בקנה אחד עם מה שביאר החתם סופר הנ"ל דקברי עכו"ם בעצם טמאים, ורק שאין הכהנים מוזהרים עליה. אמנם ברמב"ן (ר"פ חקת) כתב, טעם טומאת המת, בעטיו של נחש, כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו צדיקים אין מטמאין ע"כ. והיינו דרק מי שמת על ידי מלאך המות שמטיל בו זוהמא מטמא, אבל הנפטרים במיתת נשיקה לא על ידי מלאך, אינו טמא. ושפיר יש לפרש לנפש לא יטמא, שאותו נפש המיוחד שמת במיתת נשיקה אין בו טומאה, ולא שייך בו כלל דיני טומאה.

*

ואנו סמוכים עדיין ליומא דהילולא דרבי שמעון בן יוחאי, ואומרים בשבחו (שם בפיוט) שלום רב על משכבו, מה יפיו ומה טובו. ויש לומר דהנה אמרו (כתובות עז:.) שכאשר קפץ רבי יהושע בן לוי חי בגן עדן ואמר בשבועתא דלא אתינא, אמר קודשא בריך הוא אי איתשיל אשבועתא ניהדר, אי לא לא נהדר ע"כ. וכתוב בענף יוסף שם בשם העיר בנימין, על פי מה דאיתא במדרש (דב"ר יא-ו) שבקש משה רבינו שלא ימות על ידי מלאך המות, ועשה הקב"ה את רצונו. ואמרו חז"ל עוד (ילקוט שמואל צז) שאין לך דור שאין בו כמשה, ונשמת משה מתפשטת בכל דרא, נמצא שמי שהוא גדול הדור, אשר יאמרו עליו כי הוא זה כמו משה בדורו, ראוי שלא למות ביד מלאך המות. והנה הכלי יקר (פ' מטות) כתב טעם נכון על מה שתלמיד חכם מתיר נדר לעם הארץ, שהוא כמו שהבעל מיפר נדר אשתו, כמו כן התלמיד חכם הוא שליט ומושל על כל עם הארץ, בידו להתיר נדר עם הארץ ולשום אותו כאפס וכאין ע"ש. לכך אמר הקב"ה אחרי אשר נשבע רבי יהושע בן לוי בשבועתא דלא ניהדר, ולדעתו הוא גדול הדור שהוא כמשה בדורו, ואינו רוצה למות ביד מלאך המות. אמר הקב"ה אי

ובספר ש"ך על התורה כתוב, לנפש לא יטמא, כי הצדיק שיש בו נפש אחר מיתתו, אין בו טומאה, לפי שהצדיקים במיתתם הם חיים, ובהם חיות וכו'. על כן אמר 'לנפש', דהיינו מי שיש לו נפש ששוכנת בקבר, 'לא יטמא', כלומר אין טומאה. ולכן אמרו (כתובות קג:) יום שמת רבי בטלה כהונה ע"כ. ולפי זה בא הכתוב להוציא טומאת צדיקים.

והנה הא דקברי צדיקים אין מטמאין, מבואר במפרשים דלא מוזכר להדיא בש"ס. ומה שאמרו ברבי דבטלה כהונה, ביאר בבית יוסף (י"ד סימן שעד) שזהו מצד דנשיא שמת דינו כמת מצוה שהכל מטמאים לו, ורק אותו יום שמת הותר לטמא ע"ש. ובפנים יפות (פ' חקת עה"פ זאת התורה) הקשה מהא דאמרו (סוכה כה.) אותן טמאי מת מי היו, נושאי ארונו של יוסף ע"ש. ומי לנו גדול מיוסף הצדיק. ותו דיליף (פסחים טז.) דמת עצמו מותר במחנה לוייה שנאמר (שמות יג-ט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו ע"כ. הרי דצדיקים מטמאין ע"ש. ובכלי חמדה (פ' חקת אות א') כתב, דלפי זה צריכין לפרש דהא דצדיקים אין מטמאין, זהו רק

שם במדבר, כך רבי שמעון בר יוחאי ברח מפני הקיסר, והשיג שלימותו שם במערה המדברה בלוד ע"כ. ועל כן מיתתו היה גם כן על פי ה', במיתת נשיקה, ואם כן לא נשתנה תואר פניו במותו. וזהו שאומרים 'שלום רב על משכבו', כי המת במיתת נשיקה, אין שולט בו רמה ותולעה (בבא בתרא שם), ויש להם שלום במשכבם, ומה 'פיו' ומה טובו, שלא כהתה עינו במותו ולא נשתנה יופי זיו פניו המאירים.

וכנראה שגם בנו רבי אלעזר היה בו ניצוץ של משה, אשר גם עליו עבר מאורעות אביו רבי שמעון, שברח מפני הקיסר, והשיג שלימותו במערה. ועל כן מיתתו גם כן לא היתה על ידי מלאך המות, ולכן סיפרו חז"ל (בבא מציעא פד:) כי הוה קא נחא נפשיה אמר לה לדביתהו ידענא בדרבנן דרתיחי עלי ולא מיעסקי בי שפיר, אוגנין בעיליתאי ולא תידחלין מינאי. אמר רבי שמואל בר נחמני אישתעיא לי אימיה דרבי יונתן, דאישתעיא לה דביתהו דרבי אלעזר ברבי שמעון, לא פחות מתמני סרי ולא טפי מעשרין ותרין שנין אוגניתיה בעיליתא. כי הוה סליקנא מעיננא ליה במזייה, כי הוה משתמטא ביניתא מיניה הוה אתי דמא ע"כ. והיינו כי המתים במיתת נשיקה אינו שולט בהם רמה ותולעה.

*

אמנם נראה כי אף על פי כן לא הותרה תורה לטמאות אף לצדיקים גמורים שהם מיוחדים בדור, שמיתתן כמשה רבינו במיתת נשיקה, כי דבר זה אין דנין לפי ראות עיני בשר, אלא לפי משקל א-ל דעות. ומצינו בגמרא (פסחים ג.) דרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד [גוע ופרחה רוחו], כי הדר, אמר ליה אבוה מאי חזית, אמר ליה עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה [אותן שהיו כאן חשובים ראיתי קלים] ותחתונים למעלה, אמר לו בני עולם ברור ראית ע"ש. ועל כן גם 'לנפש', הנפש המיוחד המופלג בדורו ביותר, גם כן לא יטמא בעמיו, כי אין אנו יכולים לברר מי הוא אותו צדיק שכלפי מעלה הוא המופלג, ועל כן אין לטמאות לשום מת.

איתשיל אשבעתא, אם כן לדעתו המתיר לו השבעה הוא גדול ממנו, ואם כן המתיר הוא כמשה שהוא גדול ממנו, ולפי זה למה אינו רוצה למות ביד מלאך המות, ניהדר, כי אינו יכול לישבע על הדבר הזה, ואי לא, שלא היה מתיר שבועתו, לא ניהדר, כי שפיר קאמר ע"כ. ומעתה גם רבי שמעון שהיה גדול דורו, לא מת על ידי מלאך המות, אלא במיתת נשיקה מאת ה'.

והנה במיתת שרה נאמר, ויקם אברהם מעל פני מתו, וידבר אל בני חת לאמור וגו' (בראשית כג-ג). והלשון 'פני' נראה כשפת יתר. וכתב בתפארת יהונתן (שם) דהנה אברהם רצה לקבורה במערת המכפלה, ואברהם לא היה אצל מיתת שרה לראות אופן מיתתה, ובמערת המכפלה אינם נקברים רק המתים בנשיקה, אבל המתים על ידי מלאך המות אינם רשאים לקבורם שם, והאיך היה אברהם יודע אם מתה שרה בנשיקה או על ידי מלאך המות. רק דאיתא בגמרא (עבודה זרה כ:) ג' טיפין בחרבו של מלאך המות, ממנו מסריח, וממנו פניו מוריקות. נמצא אם מתה על ידי מלאך המות היה פניה מוריקות מחמת הטפה, וכיון שראה אברהם שפניה מאירות, אם כן מוכח שבנשיקה מתה, ואם כן מותר לקבורה במערת המכפלה, וזהו שדייק בקרא מעל פני מתו ע"כ.

ובזה מובן המשך הכתובים, וימת שם משה וגו' על פי ה' וגו', ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, לא כהתה עינו ולא נס לחה (דברים לד-ה). וברש"י לא כהתה עינו, אף משמת, ולא נס לחה, לחלוחית שבו, לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו ע"כ. והיינו כי בהיות שמה מת מיתת נשיקה, וכמו שדרשו (בבא בתרא יז.) וימת שם משה על פי ה', ואם כן לא מת כשאר מתים על ידי המלאך המות שזורק בו טפה של מרה, שממנה מסריח, וממנה פניו מוריקות, על כן לא כהתה עינו גם במותו, ולא שלט בו רקבון, ולא נהפך תואר פניו.

והנה מבואר בדברי האר"י (ליקוטי ש"ס מסכת שבת) כי רבי שמעון בן יוחאי היה בו ניצוץ ממש רבינו, וכמו שמשו ברח מפני חרב פרעה (שמות ב-טו), והשיג שלימותו

אשכחיה לרבי שמעון בן יוחאי, דהוה יתיב על תלת עשר תכטקי פיזא, אמר ליה את הוא בר ליואי, אמר ליה הן. נראתה קשת בימיך, אמר ליה הן. אם כן אי אתה בר ליואי [אין אתה ראוי לכרוז זה שאני שומע, שהקשת אינו אלא אות ברית שלא יחרב העולם, ואם יש צדיק גמור בדור אין צריך אות]. ולא היא, דלא הואי מידי [לא נראה הקשת בימיו], אלא סבר לא אחזיק טיבותא לנפשי ע"כ. ולכאורה איך השיב רבי יהושע בן לוי לרבי שמעון שנראתה הקשת בימיו, בו בזמן שהגמרא אומרת ולא היא, שלא היה נראה, ואיך יאמר מילי דשקר בעולם האמת, כדי שלא להחזיק טיבותא לנפשיה.

ונראה דהנה במדרש (ב"ר להב) הובא גם כן שלא נראה הקשת בימי רבי שמעון. וכן הוא גם כן בירושלמי (ברכות ט-ב). ובענף יוסף על המדרש שם הביא מספר אספקלריא המאירה, שבזוהר הקדוש (ח"א רכה.) משמע שבימי רבי שמעון נראתה הקשת בבבל. ומתוך שבימי רבי שמעון לא נראתה הקשת במחוזו, היינו בכל ארץ ישראל, אבל בשאר מקומות יתכן שהיה קשת. ולפי זה מה ששאל רבי שמעון לרבי יהושע בן לוי אם נראתה הקשת, היינו על מחוזו של רבי יהושע בן לוי. ומה שהשיב רבי יהושע בן לוי הן, נתכוין שבעולם היה גם בימיו קשת, והסתיר ממנו שבמחוזו לא היה נראית.

וגם יש לומר, כי בימי נעוריו של רבי יהושע בן לוי קודם שנתעלה למדריגתו, עדיין לא הגיע לידי מעלה זו, ואז היה הקשת נראה, אבל משעה שנתעלה באמת לא היה קשת. ואולי רבי שמעון שאומרים עליו (בפיוט ואמרתם כה לחי) 'קדוש הוא מהריון', שהיה דוגמת משה, שנתמלא הבית אורה תיכף בלידתו, לכן כל ימיו אשר חיה אות הקשת לא נהיה, גם מימי נעוריו.

וישוב ראיתי בישמח משה (פ' שמיני עה"פ ותצא אש) שכתב, כי ודאי מעצם הדין ראוי להיות שצדיקים לא יטמאו, כי אין טומאה להן, ובמיתתן נקראו חיים. אך לא ניתנה לנו להתנהג בדין זה, כי הכרעה זו אין דעתינו דעת האנושי מקפת אותה, כי אני ה' חוקר לב ובוהן כליות כתיב, והאדם יראה לעינים, ולכן אין לנו להתנהג בזה כלל, אף אם נודע לנו שהוא צדיק, כדי שלא לחלק בין צדיק לצדיק, דאין כח המבחין בידינו, כן נראה לי ברור ואמת ע"ש].

ובספר רמתים צופים (תנדב"א רבה פ"ה סוף אות ס') הביא בשם הרה"ק רבי בונם מפרשיסחא זי"ע דיש ללמוד זה ממה דאמרו (פסחים כה): דעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים יש למסור עליהם נפשו. ובעבודה זרה וגילוי עריות יש לימוד על זה מפסוקי תורה, אבל שפיכת דמים, כגון אמרו לו הרוג ישראל חבירך ואם לאו תיהרג, יש למסור נפשו מסברא דהוי דאורייתא, מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי, וברש"י מי יאמר שנפשך חביבא לפני המקום יותר משל זה, דלמא של זה חביבא טפי עליו ע"ש.

נמצא שאם יאמרו לאדם גדול מפורסם היותר בדור, שיהרוג איזה איש פשוט, חייב הוא למסור את נפשו, ולשמור על חיי חבירו, כי שמא חבירו חביב לפני המקום יותר ממנו ותורתו וצדקתו ע"כ. ועל כן שפיר אמר הכתוב לנפש לא יטמא בעמיו, שגם לנפש המיוחד בגדולתו בדורו, אין לטמאות עצמו.

*

והנני בזה להשלים במה שדברנו (בסעודת ל"ג בעומר) במה שאמרו בגמרא (כתובות שם) דרבי יהושע בן לוי

הגליון הזה נתנדב על ידי

מוה"ר ר' אפרים הכהן קאהאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	מוה"ר ר' יואל ברא"ש פייערווערקער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו לעול התורה והמצות	מוה"ר ר' חיים מאיר פראמאוויטש הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב
---	--	---